

İBNÜ'L-ARABÎ'DE İLÂHÎ SEVGİ NAZARİYESİ

“İbnü'l-Arabî, ilâhî sevgi nazariyesi ile bizleri kendi gerçekliğimizi idrâk etmeye davette bulunmaktadır. Kendimiz de dâhil her şey sevgi dürtüsü ile yaratıldığına göre, hayattaki en gerçek duygu sevgidir. Sevgiden yoksun olmak hamlık, za'fiyet ve acziyet göstergesidir.”

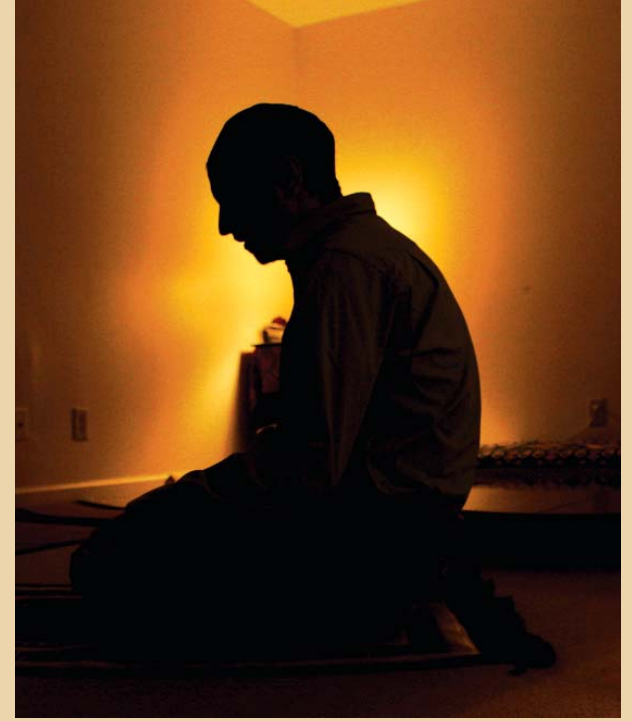

Cemâl Tecellîsi ve Nizâm

İlâhî sevgi ve dostluk düşüncesi, Muhyiddin İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240)'nin eserlerinde işlediği ana temadır.¹ İbnü'l-Arabî'ye göre ibadetin esas ve özü muhabbetir. Hak, mutlak anlamda, el-Cemil'dir ve O'nun 'cemâl'i, varlığın her safhasına yansır. Cemâl tecellîsini Nizâm örneğinde ele alan Şeyh-i Ekber, Nizâm'ın da hakîkate sadece ilâhî tecellîgâhlardan bir tecellîgâh olduğunu söyler. Şeyh-i Ekber'in âşık olduğu ve Tercümânü'l-Eşvâk isimli eserini adına yazdığı Mekke'de ikamet eden Şeyh Mekînüddin b. Rüstem'in kızı Nizâm, ilâhî cemâlin sûretlerinden bir sûrettir. Nizâm'a duyduğu sevgiyi açıkça dile getiren İbnü'l-Arabî, bu sevginin şehvî ve hissî değil, tertemiz ve saf bir sevgi olduğundan bahseder. Bu kızda Allah'ın mahsus ve manevî cemâl sıfatların tecellî ettiği muhteşem güzellikteki sûreti görmüş; bu güzellikteki insanî sûreti de kendisinin âşık olduğu, kutsayıp ibadet ettiği, sevgi ve şevkini yaydığı Mutlak Cemâl'e işaret eden bir sembol olarak kabul etmiştir. Fakat o, Mutlak Cemâl'in bu sûretini/Nizâm'ı, ne hissî ve geçici güzellğine âşık olduğu ne de şehvet ve hevâya konu olan bir kadın olarak ele almıştır. Aksine onu, her şeyi kuşatan Mutlak Cemâl'in mükemmel bir sûreti olarak kabul etmiş ve onunla bu cemâli sembolize etmiştir. Nizâm uğruna gazeller ve kasideler yazarken gözü cemâl sûretlerine çevrilmiş olsa da gönlü bu sûretlerin sahibi ile beraberdir.²

Hubb-ı İlâhî

Nizâm sembolünden başka İbnü'l-Arabî'nin ilâhî sevgi nazariyesinde yer eden esaslardan biri de hubb-ı ilâhî düşüncesidir. Seven ve sevilen olmak üzere iki tarafı gerekli kılan hubb-ı ilâhî dü-

şüncesini o, vahdet-i vücûd nazariyesi bağlamında ele almaktadır. Ona göre ibadetin temeli olan bu sevgi olmasaydı, hiçbir şey kulluk edemezdi. Çünkü ibadet takdistir; takdisin yolu da sevgiden geçer. Gerçek sevgili, kendisinde cemâl mânâlarının tecellî ettiği Zât-ı İlâhiyyedir. Sevgilinin tecellîleri her ne kadar sayısız ise de hakîkate tektir. el-Cemil olan Mutlak Güzelin sûretleri çokmuş gibi görünse de gerçekte birdir. İlâhî sevgi kişiyi, dinî ritüellerin ötesinde evrensel bir kimliğe büründürür. O nedenle sûfler müşâhede ve mükâşefeye dair konuşmalarında, kevnî sûretlerde O'ndan daha yücesini müşâhede etmediklerini söylemektedirler.³

Hubbî Teveccüh ve Âlemin Yaratılışı

İbnü'l-Arabî'deki ilâhî sevgi nazariyesinin üçüncü boyutu âlemin sevgi üzerine yaratılmış

olmasıdır. İbnü'l-Arabî, âlemin bir gaye için yaratıldığını kesin bir dille ortaya koyar. Âlemin varlık gayesi, Hakk'ın bilinmeyi istemesidir. İbnü'l-Arabî'nin bu minvalde ürettiği terimlerden biri de hubbî teveccüh/sevgi amaçlı yöneliş kavramıdır. Dolayısıyla Hak Teâlâ'nın yaptıkları ve yarattıkları bir rastlantı sonucu değildir. Onun eylemlerinde bir seçim ve irade vardır.⁴ Sadreddin Konevî (ö. 673/1274) de âlemin belirli bir gaye için var olduğunu belirttiikten sonra bu gayenin kenz-i mahvî olarak bilinen şu hadisle belirginleştiğini söyler: “Ben bilinmez bir hazineydim, bilinmek istedim ve bilinmek için varlıkları yarattım”⁵ Bu hadisten türetilen irâdî ve hubbî teveccüh terimleri ile aslında ilk yaratılış eylemine ve söz konusu gayeye atıf yapılmaktadır.⁶

Allah hem zâtı, hem de isim, sıfat ve fiilleri ile kemâl sahibi bir varlıktır. Zâtı ile kâmilidir. Zira O, hüviyetinin gaybında gizlidir, kuşatılmaz, idrak edilemez ve zâtına mahsus zorunlu bir varlıktır. İsim, sıfat ve fiilleri ile de kâmilidir. Zira eşyanın her biri ilâhî isimlerin bir yansımasıdır. Varlıkların her biri Hakk'ın kelimesidir. Her şey mevcudiyeti Allah'ın isim ve sıfatlarının tecellisi ile sağlayabilmektedir. Her şey O'nun eseridir. O'nun feyz ve zuhûrunda nâkışlık olmaz. O'nun vücûda getirdiklerinde bir eksiklik görülmez. O zâtı ile Bir'dir, ama isim ve sıfatları ile sonsuzdur. Her şey O'nu hatırlatmaktadır. Kesretin vücûda gelişi, Mutlak Gayb'ın taayyünü ile olmuştur. “Bâis-i hubbî/sevgi dürtüsü” ile gerçekleşen bu tecellî sonucu, eşya vücûda gelmiştir. Alemlerden müstağnî ve izzet sahibi olan Hak, her türlü ihtiyaçtan uzaktır. O'nun eylemlerinin yegâne gayesi ise âleme yönelik zâtî rahmetidir. Alemi yaratması, kendi gereksinimini karşılamak için değil, âlemin beklentisine ve ihtiyacına cevap niteliğindedir.⁷ Allah'ın mevcûdâtı yaratmasının onlara yönelik rahmeti, şefkati ve sevgisi sonucunda gerçekleştiğini İbnü'l-Arabî, şöyle dile getirmektedir:

“Hareket, ebedî olarak hubbîdir. Ona başka sebeplerle bakan kimse, perdelidir.”⁸

İbnü'l-Arabî'ye göre hareket, varlık ve haya-

tın, sükûn ise ölüm ve yokluğun sembolüdür. Hareketleri ve varlığın her bir mazharını, bütün eşyaya yayılmış olan ve bütün sûretlerde zuhûr etmiş bulunan sevgi motive etmektedir. Hatta sevgi, yaratılışın sırrı ve illetidir. Çünkü sevgi, âlemin her zerresine sızmış ve her şeyi bulunduğu sûret ile zuhûra sevk etmiştir. Varlığın kaynağı ve var olan her şeyin aslı olan bu sevgi, sûfilere göre, Allah'ı bilmek ve onun ile zâtî birliği gerçekleştirmenin de yegâne yoludur. Sûfilere göre sevgi, daima, dinî hayatın ruhu, Hakk'a yönelişin ve O'nu müşahedenin kaynağı, tasavvufî ahlâk ve marifet nazariyelerinin esasıdır.⁹

Ayrıca İbnü'l-Arabî'ye göre, ilkerle sonlar arasında bir ilişki vardır. İlk olmak, türün bütün bireylerine veya varlık mertebelerinin hepsine yayılan bir özellik taşımak demektir. İlk hareket sevgiden kaynaklanmışsa bunun anlamı, bütün hareketlerin sevgi kaynaklı olması demektir. Dolayısıyla âlem içinde ortaya çıkan tüm hareketler, sevgi kaynaklı hareketlerdir.¹⁰ Alemi sevgi üzerine yaratan Allah, bizlerden de eşyanın varlığını sevgi temeli üzerine devam ettirmemizi istemektedir.

Müheyyeme/Aşırı Sevgi Hikmetinin İbrahim (a.s.) ile Nitelendirilmesi

İlâhî sevgi nazariyesinin dördüncü boyutu müheyyeme hikmetidir. İbnü'l-Arabî, Füsûsü'l-Hikem isimli eserinde her bir hikmeti bir peygamberle özdeşleştirerek ele alır. Hz. İbrahim'le özdeşleştirdiği konu ise müheyyeme/aşırı sevgi hikmetidir. Allah sevgisi uğruna oğlunu kurban etmeye kalkışması, Allah'a inanmayan ailesinden yüz çevirmesi, ilâhî zât tecellisine mazhar olması, bütün yaratıklara yayılmış olan ilâhî sevginin ilk ve tam olarak kendisinde yansıması nedeniyle İbrahim (a.s.), müheyyeme hikmeti ile ilişkilendirilmiştir.¹¹

İlâhî Muhabbetin Kurb-ı Nevâfile Husûle Gelmesi

İlâhî sevgi nazariyesinin beşinci boyutu, kurb-ı

nevâfiledir. Hadis-i kudsîde bu hususa şu şekilde dikkat çekilmektedir:

“Her kim benim velî kullarımdan birisine düşmanlık ederse, ben ona harp açarım. Kulum, kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevimli bir şeyle bana yaklaşmamıştır. Kulum bana devamlı yaptığı nâfile ibadetleri ile yaklaşır, bunun sonucunda ben onu severim. Bir kere onu sevdim mi, ben onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Eğer benden bir şey isterse onu verir, bana sığınırsa muhakkak onu himaye ederim.”¹²

Yapılan nâfile ibadetler kişide ilâhî sevginin doğmasına yol açar. Gerçekleşen sevginin derinliği de Hakk'ın kulunu işitmesine, görmesine ve tutmasına sebebiyet verir. Dolayısıyla nâfileler, kurbiyetin işaretidirler.¹³ Allah'a yapılan ibadetlerin ve tecellîlerin en büyüğü ise sevgidir. Çünkü sevgi, tüm ibadetlerin esasıdır. Dolayısıyla Hakk'a ancak sevgi ile ibadet edilebilir.¹⁴ Sevgi ibadetin özüdür. Çünkü ibadet aşırı sevgiyi ifade etmektedir ve ibadet edilen şeyler de Allah'ın hâricî mazharları olduğu için bu yaklaşımın sonucu olarak Allah, hem en yüce ma'sûk/sevilen/kendisine aşkla bağlanılan ve hem de m'bûd/kendisine ibadet edilen Bir'dir.¹⁵

Özetle İbnü'l-Arabî, ilâhî sevgi nazariyesi ile bizleri kendi gerçekliğimizi idrak etmeye davette bulunmaktadır. Kendimiz de dâhil her şey sevgi dürtüsü ile yaratıldığına göre, hayattaki en gerçek duygu sevgidir. Sevgiden yoksun olmak hamlık, za'fiyet ve acziyet göstergesidir. Sevgiyi içselleştirmek varoluş seyrine katılmanın bir gereğidir. Hak bizi sevdiği için var ettiğine göre, bizlerin de O'nu sevdiğimiz için sevgi temelli ve sevgiye dayalı hal ve harekette bulunmamız gerekmektedir. Sevginin gereği olarak ibadete müştak, kulluğa iştiyak duyan, kul olma aşkı ile yanan kullar olmalıyız, Allah'ı bu gaye için yarattığı insanlığa layık bir şekilde yaşamalıyız. Şunu bilelim ki varoluşumuz, başarımız, akıbetimiz ve dostluklarımız ancak sevgi ile gerçekleşecektir. İlk hareket nasıl sevgi ile sağlanmışsa evrenin düzeni de sevgi ile devam ettirilecektir.

Rabbimiz yâr ve yardımcımız olsun. Ezeli ve ebedî sevgisinden bizleri mahrum kılmasın. O'nun aşkı ile donanma erenlerden kalsın.

Dipnot

* Doç. Dr.

- 1 William C. Chittick, *Hayal Âlemleri –İbn Arabî ve Dinlerin Çeşitliliği Mesalesi-*, çev. Mehmet Demirkaya, Kaknûs Yayınları, İstanbul 1999, s. 19.
- 2 Ebu'l-Alâ Afifî, “İbn Arabî Hakkında Yaptığım Çalışma”, *İbn Arabî Anısına (Makaleler)*, ter. Tahir Uluç, İnsan Yayınları, İstanbul 2002, s.38.
- 3 Ebu'l-Alâ Afifî, *Tasavvuf İslam'da Manevî Devrim*, ter. H. İbrahim Kaçar ve Murat Sülün, Risale Yayınları, İstanbul 1996, s. 262-268; İbrâhîm Medkûr, “İbn Arabî ve Spinoza'da Vâhdet-i Vücûd”, *İbn Arabî Anısına (Makaleler)*, ter. Tahir Uluç, İnsan Yayınları, İstanbul 2002, s. 162.
- 4 Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-hikem ve'l-talkât aleyhi*, haz. Ebu'l-A'lâ el-Afifî, *Dâru'l-Kitâbî'l-Arabî*, Beyrut1400/1980, c. I, s. 203-204, 218; c. II, s. 134, 263-264; Ekrem Demirli, *Fusûsü'l-Hikem Şerhi*, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2006, s. 318.
- 5 es-Schâvî, *el-Mekâsîdu'l-hasene*, Beyrut 1985, s. 521, hadis no: 838; Aliyyü'l-Kârî, *el-Esrâru'l-merfûa*, Beyrut 1986, s. 269, hadis no: 353; Dervîş el-Hût, *Esne'l-metâlib fi ehâdîse muhtelifeti'l-merâtib*, Beyrut 1991, s. 341, hadis no: 1110; Zerkeşî, *et-Tezkire fi'l-ehâdîsi'l-müştekira*, Beyrut 1986, s. 136; Aclânî, *Keşfü'l-hafâ*, Beyrut, ts., c. II, s. 132, hadis no: 2016; İbn Ömer eş-Şeybânî, *Kitâbu temyîzi'l-tayyib mine'l-habîs*, Beyrut 1985, s. 126; İbn Arrâ, *Tenzîlû's-şerîati'l-me'fû'a ani'l-ehâdîsi's-şerîati'l-mevdûa*, Beyrut 1981, c. I, s. 148.
- 6 Ekrem Demirli, *Sadreddin Konevî'de Bilgi ve Varlık*, İz Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 275.
- 7 Sadreddin Konevî, *Fâthâ Suresi Tefsiri -İ'câzü'l-beyân fi te'vîl'l-İmmî'l-Kur'an-*, ter. Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 163-164.
- 8 İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-hikem*, c. I, s. 203.
- 9 Ebu'l-Alâ Afifî, *Fusûsü'l-Hikem Okumaları İçin Anahtar et-Tâ'likât alâ Fusûsü'l-Hikem*, ter. Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 447-448.
- 10 Demirli, *Fusûsü'l-Hikem Şerhi*, s. 319.
- 11 İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-hikem*, c. I, s. 80-84; Demirli, *Fusûsü'l-Hikem Şerhi*, s. 317.
- 12 Buhârî, *Rikâk*, 38; İbn Mâce, *Fiten*, 16.
- 13 Afifî, *Fusûsü'l-Hikem Okumaları*, s. 396-397.
- 14 Afifî, *Fusûsü'l-Hikem Okumaları*, s. 428-429.
- 15 Ebu'l-Alâ Afifî, *İslâm Düşüncesi Üzerine Makaleler*, ter. Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 61.